

K diskusiji so se javili tudi trije tigrovci. Vlastja Simončič, predvojni šef jugoslovanske vojne obveščevalne službe za italijanske fortifikacije proti Jugoslaviji, je Zelena osebno poznal in z njim sodeloval. V TIGR je bil organiziran v trojki z Lipeptom Koscem in Franjom Kokoljem, svakom (oba bivša orjunaša). Potrdil je vse, kar je bilo o Zelenu na posvetovanju rečenega, zlasti opis njegovega značaja dr. Trstenjaka in dr. Rejčeve, ter govoril o metodah njihovega dela. Upokojeni igralec tržaškega gledališča Danilo Turk Joco je poleg svojih biografskih podatkov govoril o povezavah TIGR s KPI. Knjiga njegovih spominov je v pripravi za tisk. Alojz Zidar pa je postal stregel s podatki o TIGR na Ilirskobistriškem, katerega mreža je po krajši prekinitvi oživela po napadu na Jugoslavijo in so se nanjo naslonili prvi partizani, poslani iz Ljubljanske pokrajine. Nadaljnja diskusija je pojasnjevala še nekatere detajle, stališča, predvsem do vohunske dejavnosti TIGR.

Tako referati kot diskusija so potrdili nedvomno povezanost TIGR z Orjuno, drugačno vlogo Orjune na Primorskem in ob meji kot v notranjosti Jugoslavije, ter tigrovsko obveščevalno-vohunsko dejavnost za jugoslovansko vojsko. Po besedah dr. Kacinove se zlasti spominskemu gradivu navkljub, ki je največkrat enostransko in pristransko, zgodovinar s pritegnitvijo vseh vrst virov sooči z vso kompleksnostjo gibanja, ki je bilo politično, propagandno, teroristično in obveščevalno hkrati.

Referati bodo najverjetneje objavljeni v Primorskih srečanjih, razen pregleda dr. Kacinove, ki bo zaradi dolžine verjetno objavljen v nadaljevanjih v prilogi Primorskih novic Erazmu. Magnetofonske trakove celega srečanja hrani Arhiv INZ v Ljubljani.

Ervin Dolenc

KRŠČANSKOSOCIALNO (SOCIALISTIČNO) GIBANJE NA PRIMORSKEM

Sveta Gora pri Gorici, 25. oktobra 1991

Zgodovinsko društvo za severno Primorsko in Goriški muzej Nova Gorica sta skupaj s Franciškanskim samostanom na Sveti Gori v prostorih samostana pripravila strokovno srečanje z gornjim naslovom. Gre že za tretjo prireditev obeh organizatorjev na istem mestu. Prva je bila: 1989 ob 450-letnici Svete Gore (referati so izšli 1990 v publikaciji Sveta Gora 1539—1989, Gorica 1990), druga: lansko leto o Joži Lovrenčiču (referati so pripravljani za tisk). Tako lahko govorimo, če že ne o tradiciji pa vsaj o poizkusu, da to postane. Tako kot prvi dve srečanja je bilo tudi letošnje v bistvu zelo aktualno. Na eni strani je treba zaradi novih političnih sil v našem življenju ponovno pregledati zgodovinske korenine, na katere bi se te rade navezale, na drugi pa gre za obletnico znamenite enciklike papeža Leona XIII., *Rerum novarum*, ki je zelo odmevala tudi pri nas. Organizatorji so k sodelovanju privabili nekaj najvidnejših strokovnjakov z obeh strani meje. Čeprav sta bila med udeleženci iz Italije kar dva Slovence, ni nobenega vzroka, da ne bi prireditve označili kot mednarodno. V časih, ko se »nacionalne« znanosti borijo za svoj prostor v zboru upravičencev pri državni blagajni v hudi konkurenci različnih, običajno izredno agresivnih tekmecev, ni nobenega vzroka za skromnost. Ti bi namreč iz take in še zlasti tako uspele prireditve napravili medijski dogodek prve vrste.

Uvodni referat je imel Janko Prunk. Izpostavil je nekatera ključna dejstva in posebnosti krščanskosocialnega gibanja na Slovenskem. Opozoril je na nekatere razlike med deželami, hkrati pa opozoril, da pri opisovanju deleža posameznih oseb ne smemo pozabiti na Krekove sodelavce. Med te nedvomno sodita A. Kalan in I. Sušteršič ter še nekateri. Nekoliko več se je zadržal tudi pri dogajanju v medvojnem času, čas pa mu je preprečil, da bi prisotne seznanil z nekaterimi novimi gledanji na »utopitev« v OF in na usodo ključnih oseb. Na njegova izvajanja se je lepo navezal referat Feruccia Tassina, ki je spregovoril o krščanskosocialnem gibanju pri sosednjih Furlanih in Italijanih. Poslušalce je presenetilo že avtorjevo opisovanje italijanske historiografije o tem vprašanju, ki ga je predolgo puščalo ob strani. Krščanskosocialno gibanje je italijanski nacionalizem označil kot avstrijakantstvo in temu se je vrsta historikov podredila. Situacija se popravlja šele v zadnjih desetletjih. Povsem očitno pa je, da gibanje ni bilo tako močno kot pri Slovencih, še več, pri njih se je celo vzorovalo in številni Slovenci so v njem tudi aktivno sodelovali. Nekateri navzoče je dobesedno pretresla usoda dveh pglavitnih organizatorjev: L. Faidutti je moral umreti v daljni tujini, G. Bugatto pa v hudi revščini. Očitno zna biti »katoliška« Italija prav nekrščanska.

Branko Marušič se je precej zadržal pri opisovanju tistih političnih potez na Goriškem, ki so po njegovem vplivale na nekatere specifičnosti političnega življenja na Goriškem. Izpostavil je Antona Gragorčiča, ki je onemogočal razmah gibanja. Opozoril je na drugačen potek dogodkov na Tržaškem ter se mimogrede dotaknil še Istre. S tem

je delno reševal praktično edino pomanjkljivost simpozija, saj se predvideni referent zaradi dogajanja na Hrvaškem prireditve ni mogel udeležiti in je bila v zadnjem letu »sporna« dežela dejansko premalo prisotna. Marušičev referat sta glede Goriške lepo dopolnila Peter Stres in Marko Vuk. Prvi je opisal pisanje časopisa Novi čas in nekoliko podrobneje predstavil novostrujarje, ki so stali za njim, drugi pa je opisal življenje in delo svojega starega očeta Antona Vuka, ki je bil eden vidnejših funkcionarjev krščanskosocialnega gibanja na Goriškem. Ker je vrsto podrobnosti iz političnega delovanja v zgodnejših letih nedvomno načrtno pustil ob strani, bo udeležencem strokovnega srečanja nedvomno ostala v spominu oblika in način političnega obračuna z njim po zadnji vojni. Če bi bili ciniki, bi lahko rekli, da je imel srečo, da so ga dejansko in še nekaj časa tudi politično pustili pri življenju, res pa so bile že službe in funkcije, ki so mu jih prepustili, žalitev za starega antifašista in demokrata. Človek bi rad slišal, kaj bi o tem rekli tisti verbalni akrobati, ki so dokazovali upravičenost vsebine in način izvedbe dolomitske izjave.

Izvrstna referata sta prispevala tudi Tomaž Simčič in Marko Tavčar. Prvi je spregovoril o krščanskem socializmu na Tržaškem, ki kljub velikim prizadevanjem posameznih duhovnikov in celo naklonjenosti škofa Nagla ni mogel pognati korenin. Vzrok za tak razvoj je videl v specifičnih tržaških socialnih razmerah, saj so podoben neuspeh doživeli tudi Italijani. Tavčar nam je predstavil Virgilija Ščeka in s tem del antifašističnega boja tistih Slovencev, ki jih je večina naše povojne historiografije puščala ob strani.

Se bolj so te krivice prišle do izraza v izredno koncentriranem referatu Milice Kacin-Wohinz. Kje in kdaj slišijo naši šolarji in dijaki (pa študentje?) o Lojzetu Bratužu. Podobno bi se lahko vprašali tudi za nekatere Slovence liberalnih nazorov, pa za TIGR. Skratka, z njenim nastopom je simpozij začel naglo pridobivati na aktualnosti, za katere vrh je poskrbel Boris Mlakar, ki je spregovoril o goriški sredini. Ta politična skupina, ki so jo sestavljali ljudje liberalnih in krščanskosocialnih nazorov, je bila zaradi svoje moralne avtoritete kljub številni šibkosti tako pomembna, da je motila obe skrajni politični slovenski sili v zadnji vojni. Obe bi se je z velikim veseljem rešili, tudi fizično, mimo nje pa nista mogli. Drago Legiša je prispeval referat o povojnem krščanskosocialnem gibanju na Primorskem. Za tiste, ki smo živeli v prepričanju, da v Trstu obstaja le sicer zelo razcepljena slovenska levica, je bila vrsta prebranih dejstev precejšnje odkritje. Referata zaradi opisovanja procesov, ki še niso zaključeni, in pomanjkanja časovne distance sicer ni mogoče šteti med klasično zgodovinske, vendar to njegove vrednosti ne zmanjšuje. Gotovo pa je, da bo njegova objava vzbudila številne komentarje in ugovore.

Ze zgoraj smo mimogrede povedali, da smo prisostvovali dobri in uspeli prireditvi. Za konec lahko dodamo tudi: zelo pogumni, saj se avtorji niso izogibali kočljivih tem in so navidez mimogrede navrgli teme, ki se bo jih treba kar hitro lotiti, če ne želimo gledati drugih v hrbet: osebnost in delo prof. L. Ehrlicha, S. Vuk, ljubljanska sredina ... Zdi se, kot da v Ljubljani primanjkuje poguma ali pa vlada samovšečnost stroke in nekaterih posameznikov, ki vedrijo in oblačijo v njej. Doslej se je vse skrivalo za »tabu« temami. Pa poslej?

Stane Granda